

Találkozás a történettel

Madarász Imre: Letérés
Hungarovox Kiadó, Budapest, 2000

Múlt évezredből származó történetnek nevezi kisregényét az ismert irodalomtörténész, aki nem hazudtolja meg korábbi munkásságát, amikor régi hagyományokat idéző irodalmi keretbe illesztett művel jelentkezik. A cím többretegű: egyszerre sugallja azt, hogy a könyv főszereplőjének életpályája elkanyarodik a megszokottól, és persze arra is utal, hogy a szerző ezúttal valami újszerűvel kísérletezik. Madarász Imre „találkozott a történettel”, és ez arra ihlette, hogy számára szokatlan módon, irodalomtudósi mivoltából kibújva személyes hangnemben szólaljon meg. A szerző ezúttal levedli a „rációból, a tudásanyagból, mások klasszikus és tudományos művein való töprengésből, kollégákkal és tanítványokkal folytatott beszélgetésekből” született műveket. De azért nem egészen. A könyv stílusa időnként romantikus, a párbeszédnek erősen irodalmiak, a mai élőbeszédhez nem hasonlítanak. Ettől úgy érezzük magunkat, mintha időutazásba kerülnénk, és követjük a főhőst sajátos pályáján.

Semmi kétség: a kifinomult, konzervatív „tanár úr”, aki enciklopédikus tudásával, sziklaszilárd megbízhatóságával és főként a szabad szellemi élet iránti elementáris szeretetével régen kivívta magának kollégái nagyrabecsülését, rendkívüli eseménybe keveredett, és vallo-mástételre készül. Erről szól a könyv.

Az első vallomás a prostituáltak világába vezet, akikről kiderül: sok közöttük a „félíg szakmabeli”, aki keresetkiegészítésként, olykor élvezetből fogad ügyfeleket; sokan a gyerekkorban elszenvedett rendszeres verés vagy szexuális abúzus áldozatai; mások szeretetlenségben, érzelmi elhanyagoltságban és megaláztatásokban nőttek fel, és nem kevesen a munkanélküliség és a nyomasztó szegénység elől menekülve választják ezt az életmódot. Nem meglepő tehát, hogy a „családi pokolkörökből” kiszabadulók szexualitása, és egyáltalán, a férfiakhoz való viszonya erősen sérült. A gyerekkorban sorozatosan elszenvedett kudarcok szinte kijelölik számukra az úgynevezett normális élettől és érzelmi kapcsolattól eltérő utat. A szenvedés nem tette őket nemesebbé, inkább a férfigyűlölet gyökereit táplálta. A tanár úr, aki maga kereste ezt a világot, mindvégig elborzadó kívülálló marad, és csak fokozatosan számol le azzal a naiv hittel, hogy segíteni tud.

A prostituáltak belvilágáról keveset tudunk, s még ennél is kevesebbet azokról, akik igénybe veszik szolgáltatásaikat. A szerző érdeke, hogy ezúttal egy férfi szempontjából láttat egy prostituálttal való viszonyt, igaz, folyamatosan egy értelmiségi zavarával küszködve. A tudóst, akinek szokatlan szerelmi vágyánál talán csak a bűntudata nagyobb, a totális érzelmi kiszolgáltatottságtól a kultúra és a tudomány szabadsága és prostituált barátnőjével szembeni vitathatatlan

intellektuális fölénye óvhatja meg – véli az író. A végső ítélet mindkét félre nézve szigorú: betegség, sőt kór áldozatai mindketten, s a gyógyulás egyelőre ismeretlen. A menekülés nem jelent megoldást.

A prostituáltat a feleség követi, a második női archetípus. „Alámerülés” a házasság is, de ezúttal nem a szenvedélyek, hanem a konvenciók reménytelenül józan világába. „Házasságunk úgy működött, mint az óra: pontosan, egyformán, lélektelenül, monoton forgással írva le újra és újra ugyanazt a kört.” Madarász Imre éles, találó meglátásokkal röviden végez is házassági történetével. A professzorné státusra áhító feleség csalódása az ambíciótlan férjben, egy titokban elvégzett abortusz – „attól a perctől kezdve, valahányszor egymásra néztünk, egy halottat láttunk magunk előtt” –, egy protokollélet protokolleseményei, és vége a kapcsolatnak. „Nem kiürült, hiszen üres volt mindig, de az űr egyre nyilvánvalóbbá, mind érzékelhetőbbé vált.” Menedéknek pedig mindig ott a munka, az „új úrnő, szigorú és rideg donna”. Kár, hogy a magyar nyelv nem tesz különbséget a nőnemű és a hímnemű főnevek között. Ha tenne, a munka szót minden bizonnyal hímneműnek tartaná. Érdekes meglátás a szerzőé, aki a nőnem mellett dönt. Úgy látja, az alkotás, „maga a munkálkodás” kifejezetten női terrén, az alkotót a munka után ugyanaz a vágy hajtja, mint szerelmi kapcsolataiban. Az írás, szerkesztés, fordítás és tanítás befonta a főhős életét, eluralkodott az idején és az energiáján. A reneszánsz ember szenvedélyes hitvallása és egyben reménytelensége: az alkotás, ez a nőnemű „lény”, csupán az ideiglenes szerelmi beteljesülés szimbóluma.

A végső találkozás a tudomány birodalmában történik. Az alap helyzet végtelenül egyszerű: a fiatal műkedvelő csodáló és az irodalomprofesszor megismerkedik. Lehet-e bármi újat mondani erről a helyzetről? A feszültséget ezúttal is ugyanaz jelenti, mint a korábbi „alászállásokét”: a kiszolgáltatottság utáni vágy és ennek racionális, büntudattal megélt elutasítása közötti konfliktus. A partnerek ezúttal közel azonos szellemi platformon állnak, ami kifinomultabbá teszi a játékot. A történet lezáratlansága, a betegség, majd a halál fenyegetettsége nem meglepő vége a történetnek. A szerző annyira tragikusnak és méltatlannak látja főhőse életét, hogy halálra ítéli. A felmentés mindössze annyi, hogy nem szokványos, megalázó véget szán neki, hanem odaítéli a megválasztott, saját halál lehetőségét. Miért ez a szigorú erkölcsi példa? Tudjuk, hogy egy olyan súlyosan előítéletes és elfojtásokkal terhelt kultúrában, mint a miénk, nem könnyű „más hangon” megszólalni. Nem eldöntött az sem, mi tartozik a köz-, és mi a magánszféra birodalmába. Párizsban és Hannoverben felszabadult, jókedvű menetek vonulnak a melegek és lesbikusok büszkeségünnepésein, közügygyé, kisebbségi ügygyé nyilvánítva „másfajta szexuális orientációjukat”. Magyarországon ez szinte elképzelhetetlen. Nálunk mindenféle másság súlyos tiltás alá esik.

Madarász Imre könyvében nem békül meg az ösztön és az intellektualitás világa. A szofisztikált értelmiségi büntudat erősebb, mint a normatív szexualitással szembeni elutasítás, amit pedig erős szen-

vedéllyel jelenít meg. A szépirodalmi stílus, a számtalan idézet újabb védőpáncél, amely mögött meghúzódhat a büntudatos lélek.

Madarász Imre irodalmi vallomása egy kevésbé ismert férfinézőponttal ismert meg, és azzal a belső konfliktussal is, amelyet ennek feltárása okoz. Hogy ehhez végig kellett járnunk hosszú, irodalmi útvesztőket, azt mutatja, mennyire nehezen vállalható a szokványostól eltérő férfiidentitás egy előítéletes kultúrában.

Lévai Katalin